آکڙيون ڌيلا من گهايل

مرلي ڌر

اکڙيون ڏيلا من گهايل

(شاعري)

مُرلي ڌر

مـارئي پـبـلـيـکـيـشن، کـراچـي

ڪتاب: اکڙيون ڏيلا من گهايل
ليکڪ: مُرلي ڌر
موضوع: شاعري
پهريون ڇاپو: مارچ، 2010ع
ٽائيٽل ڊزائين: ڪپتان ابڙو
ڪمپوزنگ: عبدالقيوم قاسمائي qayoom@ymail.com
پيسٽنگ: قمرگهانگهرو
ڇپيندڙ: ڪاڇو پبليڪيشن، ڪراچي. 0300-2879794
ڇپائيندڙ: مارئي پبليڪيشن، ڪراچي.

قيمت: -/150

Akhadyoon Dela Mann Ghayal (Poetry)
By: Murli Dhar
First Edition: **March 2010**
Printed by: Kachho **Publication**, Karachi
Published by: **Marvi Publication**
2nd floor, Block **# 2, Hockey** Stadium,
Liaquat Barracks, **Near** Jinnah Hospital,
Karachi, Sindh.

Price: Rs. **150/-**

ارپنا

منهنجي ڏاڏي
سرڳواسي وشنداس چاڙيا جي نانءَ
جنهن مون کي
مسڪينن سان محبت ڪرڻ جو
پهريون سبق سيکاريو

مرلي ڌر

آشا

ڪو اهڙو گيت لکان
ڪو اهڙو راڳ رچيان
ڪا اهڙي رمز رمان
تي جُڳ جُڳ امر وچان

ترتيب

سنڌي شاعري

اردو شاعری

انسان دوست شاعر

ڊاڪٽر مُرلي ڏر جو نثري نظمن جو ڪتاب ”اڪڙيون ڏيلا، من گهايل“ نظر مان گذريو. سانس منهنجي واقفيت ان زماني کان آهي، جڏهن هُو چانڊڪا ميڊيڪل ڪاليج لاڙڪاڻي ۾ پڙهندو هو ۽ جيڪڏهن يادگيري صحيح آهي ته اسٽوڊنٽس فيڊريشن، جنهن جي اسٽڊي سرڪلس جا مان ڪلاس وٺندو هوس، ڊاڪٽر مرلي ڏر به ان گروپ جو ميمبر هو.

ڊاڪٽري پاس ڪرڻ کان ٿورو اڳ هن چانڊڪا ميڊيڪل ڪاليج مان ”ڏياري“ نالي هڪ مئگزين شايع ڪرائي هُئي، جنهن ۾ به چارپنڌ ڪري مون کان به انگريزيءَ ۾ هڪ مضمون لکرايو هئائين. اُها مئگزين هاڻي مون وٽ محفوظ ناهي.

چانڊڪا ميڊيڪل ڪاليج مان هُو جڏهن پڙهي ٻاهر نڪتو هو ته مان کيس صلاح ڏني هئي ته هو مرحوم مير رحمان علي هاشمي، جيڪو تنهن وقت پاڪستان ميڊيڪل ائسوسئيشن جو سرواڻ هُيو، سان ملي پنهنجي طبي شعبي ۾ صلاحيتن کي وڌائڻ لاءِ ڪراچيءَ ۾ ڪم ڪري ۽ هُن ائين ئي ڪيو ۽ اڄ هُو ڊاڪٽر اديب رضويءَ جي انسان دوست ٽيم جو حِصو آهي، جنهن جو مول متو آهي ”مُفت علاج سيني لاءِ عزت سان“

ڊاڪٽر مرلي ڏر جي شاعريءَ وارو پاسو مون کان بلڪل لڪل هو ۽ هاڻي سندس نثري نظم پڙهي ڏاڍي خوشي ٿي آهي.

هِن جي گهرواري پشپا به نثري نظم جي تمام سُٺي شاعرا آهي، جيڪا سنڌ جي مشهور اديب ۽ مترجم ولي رام ولڀ جي وَڏِ وَرَڏيءَ آهي ۽ سندس ننڍي ڀيڻ گوري پڻ اديبا آهي. مون کي خوشي آهي ته مان هن سڄي خاندان جي واڌاري ۾ ڪنهن حد تائين مددگار رهيو آهيان ۽ اڄ وڌيڪ خوشي ان ڪري ٿئي ٿي ته مرلي ڏر ڊاڪٽريءَ کان علاوه شاعريءَ لاءِ به ڪجهه وقت ڪڍي ٿو.

هو جنهن قسم جي شاعري ڪري ٿو ۽ انسان دوست ڪامريڊ هجڻ وارو فرض نڀائي ٿو، ان لاءِ مون کي سرهائي به آهي ته فخر به آهي. اميد ته سندس هي شاعرا ٺو سفر اڃا به وڌيڪ وسيع ٿيندو ۽ ڪاميابيون ماڻيندو.

سوڀو گيانچنداڻي — **لاڙڪاڻو**

27-01-2010

گهايل مَنَ جو شاعر مُرلي ڏر

شاعري منهنجي نظر ۾ زخمي آڱرين سان گهايل من جي تارن کي ڇيڙڻ، اُن مان نوان سُر ۽ آلاپ پيدا ڪرڻ جو نالو آهي ۽ جنهن شاعريءَ ۾ اهو ڪجهه نه هجي، اُها اکرن جي هيرا ڦيري ۽ چسي ڪاريگريءَ کان سواءِ پنهنجو ڪو تعارف ڪرائي ناهي سگهندي. وقت ان کي تمام ٿوري وقت اندر چوني جي پوچي ڦيرائي يا طوفاني هوا سان ککن پنن وانگر اُڏاري ڪٿي وڃي تاريخ جي گند ڪچري حوالي ڪندو آهي.

مُرلي ڏر، جيڪو پيشي جي لحاظ کان ڊاڪٽر يعني مسيحا جو درجو رکندڙ آهي ۽ موجوده زماني ۾ جتي ڊاڪٽرن جي اڪثريت ان اعليٰ مقام واري سڃاڻپ کي پئسي جي پستيءَ ڏانهن گهلي، ان جي رنگ روپ ۽ نڪ نقشي کي بدلائي ڇڏيو آهي، اُتي هو پنهنجي پيشي کي حقيقي معنيٰ ۾ مسيحا جي بي غرض ڪردار واري ساڳئي شان ۽ مانَ سان سلهاڙي، اُن جي اُهائي سڃاڻپ بحال ڪرائڻ لاءِ ڏينهن ۽ رات جاکوڙ جاري رکندو پيو اچي.

ان ڏکي ويڙهاند واري حياتيءَ جيڏي مسافت ۾ هن بيمار ۽ گهايل ماڻهوءَ جي چِڪيل چاڪن کي پنهنجي ڪپهه جهڙن اڇن اُجرن، نرم ۽ نفيس هٿن سان بي انتها پيار مان ڌوئندي صاف ڪندي ۽ سبندي سدائين پاڻ کي اڳي کان اڳرو پئي ڪيو آهي ۽ ان هيڏي ساري خالص خدمت واري مصروفيت مان هن کي جيڪا ٻه گهڙي، پَل ۽ پَهر پنهنجي جياپي کي جاري رکڻ لاءِ ننڊ ۽ آرام جي صورت ۾ پلئه پيا آهن، انهن ۾ هن ڪنوتي ڪري بيمار ماڻهپي ۽ معاشري کي صحتمند ۽ ترقيءَ جي راهه تي گامزن ڪرڻ لاءِ قلم ڪئنچي ٺاهي جراحيءَ وارو ڪم جاري رکيو آهي ۽ اهڙن اکرن واري شاعري ڪئي اٿائين، جيڪا ڏسي ۽ پڙهي دل ۾ اڪيون نري پون ٿيون.

شاعريءَ جي ان مشڪل ۽ ڪنڊائين پيچري تي ڊاڪٽر مرلي ڏر اُهو عشق وارو پنڌ تڏهن شروع ڪيو هو، جڏهن ملڪ جي پهرين چونڊيل حڪومت باقي ڪجهه ڏينهن جي مهمان وڃي رهي هئي.

اهو 14 اپريل 1977ع جو ڏينهن هو ۽ هن پنهنجي ڏنگن ڦڏن اکرن ۾ جيڪو پهريون نظم لکيو هو، ان ۾ دنيا کي ”نفرت جو پنڌار“

ڪونيندي هن پاڻ کي ان ڪان پرپرو ڪري بيهاريو هو. چوته هن کي بي سمجهيءَ واري زماني ۾ ئي پنهنجي ڏاڏي وشنداس وٽان هنئين سان هنڊائڻ لاءِ پهريون سمجهه پريو نقطو ئي اهو پلئه پيو هو ته، "مسڪينن سان پيار ڪجي." ۽ تڏهن ئي هن ان کي پنهنجو نصب العين بنائي، پهرين نظم سان ئي اهڙو اظهار ڪيو هو.

ائين پوءِ ڪڏهن ڏينهن ۽ ڪڏهن سالن جي وٿين وارو ڊاڪٽر مرلي ڌر جو اهو گهايل پيرن سان ڪيل شاعرانو رقص نظم جي صورت ۾ اڇن اُجرن ڪاغذن تي پنهنجي لهُولهان تاريخ لکندو ويو ۽ هاني جڏهن ان جو ورق ورق گڏجي مجموعو بڻجي اکين آڏو آيو آهي ته سچ پچ روح جي گهراين مان الائي ڪيترا دفعا "واهه واهه" جا لفظ نڪري چن ته هن جي اکرن تي گلن جون ورڪائون ڪندي ٽڪجڻ ئي نٿا.

هو جڏهن گولين جي پرمار ۾ ڪنهن بيوس عورت جي هٿن مان سندس ٽج پيئندڙ بار کي "ٽيڙوءَ" جي ڪئميرا ۾ پٽ تي ڪرڻ واري تصوير سان محفوظ ڪري ٿو ته ڪيترو ئي وقت ذهن ان جي مٿان بيهي اهو درد جو منظر ڏسندو رهي ٿو ۽ پاڻ کي ان پيڙا جو حصو بڻائي ڇڏي ٿو.

گولين جي پر مار،
ڪِري پيس پٽ تي
ٽج پيئندڙ بار

۽ بيٺي بيٺي اوچتو جيئڻ ئي ڪنهن تيز هوا جو جهوٽو اچي خيال کي نئين چرپر ۽ اڳتي وڌڻ جو حوصلو بخشي ٿو ته شعور جون وکون هوريان هوريان کڄندي ۽ هن جي شاعريءَ جي مختلف رنگن، عڪسن، ماڳن ۽ مڪانن جا سير ڪندي اچي "ماڻهوءَ جي قيمت" نظم تي ڄمي بيهي رهن ٿيون:

ماڻهوءَ جي
جان جي قيمت
هڪڙي گولي
بنجي وئي آ
جهڙو ڪر
شروع ڪئي آهي
ميونسپلٽيءَ
ڪتا مار مهم

۽ تڏهن اڪيون ان جي انتهائي اُگري پيغام کي سمجهي سخت تڪليف ۽ ذک وچان زورسان ٻوٽجي وڃن ٿيون.

ترقي پسند ۽ سوشلسٽ نظريي ۾ ئي مانهوءَ جي آجپي جا خواب ڏسندڙ نہ صرف پنهنجي زندگيءَ جي هر وک تي روشن خياليءَ جو ساٿ ڏئي، معاشري مان هر قسم جي ڏاڍ، ڏمر ۽ استحصال جو انت چاهي ٿو، پر زندگيءَ کان پوءِ بہ يعني موت جي سرحد تي پهچي بہ بنهين غير روايتي ۽ انسانيت جي اعليٰ گڻن واري خاصيت جو اظهار "خواهش" نظم ۾ هيئن ڪري ٿو:

منهنجي پياري
جڏهن مان
مري وڃان تہ
منهنجي خون جو
ٽيپو ٽيپو
جسم جو انگ انگ
ڪنهن ضرورتمند
کي دان ڪجانءِ

منهنجا گردا
ان نوجوان
کي ڏجانءِ
جيڪو آسمان
کي ڇهڻ جا
خواب ڏسندو آهي

منهنجو جگر
ان ماءُ کي ڏجانءِ
جيڪا پنهنجي ٻارن
جي آئيندي لاءِ
پريشان آهي

منهنجي دل

ان پريمي
کي ڏجانءِ
جيڪو پوڄاري آهي پيار جو
۽ پوءِ اها
پڪ ڪجانءِ ته
مان رهندي دنيا تائين،
زنده رهندس
امرتي ويندس.
او منهنجي پياري

اهڙي اندازِ منفرد سوچن سان مالا مال ڊاڪٽر مرلي ڌرجي هن شاعرائي وکر ۾ مون جا بجا ابهم ٻار واري معصوميت کي جهلڪندي ڏٺو آهي ۽ هو يسوع مسيح ۽ گانڌيءَ جي اهنسا جي نظريي سان پنهنجي انقلابي خيال مطابق جيڪڏهن ڪتي ٽڪراءَ ۾ به اچي ٿو ته ڏسو ته ان وقت به هن جو انداز ويڙهاڪ جي للڪار بنجڻ بجاءِ ٻارَ جي معصومانه سوال جو دڳ وٺي ٿو ۽ اُهو ڪيڏو نه پيارو ۽ نيارو لڳي ٿو. پان ئي پڙهي ان جو اندازو لڳائي ڏسو:

يسوع مسيح ۽
گانڌيءَ جي
اهنسا واري فلسفي مطابق
جيڪڏهن
ڪو هڪ ڳل تي چمات هڻي
ته
ٻيو ڳل سامهون ڪري ڏجيس
پر سوال آهي
جيڪڏهن
مارڻ واري وٽ
تلوار هٿ ۾ هُجي
ته پوءِ!
ٻيو ڪنڌ ڪٿان آڻجي!؟

هڪ نظم "امڙ جي نانءِ" ۾ ڊاڪٽر مُرلي ڌر ٻڌائي ٿو ته پنهنجا سک ٻين جي ڏکن تي گهورڻ واري اُها سُتي ڪيس پنهنجي امڙ ئي

پيئاري هئي ۽ ان ئي انسان دوستيءَ جي عظمت واري اهڙي راهه تي پنڌ ڪرڻ لاءِ هن کي چڱيءَ طرح ذهن نشين ڪرايو هو ته اهو سڀڪجهه رتَ، ستَ ۽ قرباني ڏيڻ واري جذبي سان ئي حاصل ڪري سگهجي ٿو.

مون هميشه ۽ هرگهڙي
سوچيو آهي ٻين جو سک
پياري امڙ اُها سُتي جو
پياري هيم
اُها سوچ ۽ اهوگڻ
آهي عظيم ۽ انسان دوست
سهپ ۽ چاهت
ٻئي جو ڏک پنهنجو ڏک سمجهڻ
اُهو سڀ رت ست ٿو گهري
قرباني ٿو گهري

ڊاڪٽر مرلي ڌرجي شاعريءَ جو ڳوڙهو اڀياس ڪندي مون هن جي بيان ۾ خاص ڪماليت اها به ڏٺي آهي ته هو تمام ڏکين ۽ خوفناڪ موضوعن کي ڏاڍن نرم ۽ نفيس لفظن سان سينگاري ۽ گلڪاري ڪري اهڙي ته انوکي روپ ۾ پيش ڪري ٿو، جو هڪ طرف هن جي اُها فنڪاري سُوهي وجهي ٿي ته ٻئي طرف هن جو لهجو پنهنجو ڪرڻ ۾ دير نه ٿو ڪري. ان ڳالهه وڌيڪ واضح ڪرڻ لاءِ خاص طور تي سندس نظم ”حاڪم“ کي پيش ڪري سگهجي ٿو. جنهن ۾ هو چوي ٿو ته:

منزل
محبت
تون
۽
مان

واسينگ
رهزن
ڦورو
۽
هوءَ

خوبصورتي
چاهت
پيار
۽
تون

قتل
چوريون
ڌاڙا
۽
خودڪشي

معصوم
ننيڙي
نازڪ
۽
هوچار

حاڪم
ٻوڙا
گونگا
۽
لاچار

ان نظم ۾ "حاڪم" جي "لاچاري" يقينن هر سوچيندڙ ماڻهوءَ جي نرڙ تي پگهر آڻي ڇڏيندي ۽ هو ڊاڪٽر مرلي ڌر جي شاعريءَ کي پنهنجي دل جي ڳجهن خانن ۾ سانڍڻ جڻ ته پنهنجو فرض ڪري سمجهندو. ڇوته هن پنهنجي احساس ۾ هزارين انهن ماڻهن جي دلين جي ترجماني ڪري ڇڏي آهي، جن جون اکيون استادن جا ڏک، سور ۽ اهنج ڏسي ڪڏهن به لڙڪن لاڙڻ کان پالهيون ٿينديون ئي ناهن.

محمد علي پٺاڻ

لاڙڪاڻو
23-01-2010

شاعريءَ جا سُڏڪا ۽ مُرلي ڏر

اج اسان جنهن دنيا ۾ رهون ٿا، اُهو هڪ ڪائناتي ڳوٺ آهي. اُن ۾ يورپ کان آفريڪا تائين ۽ مڊل ايسٽ کان ايشيا تائين، جيڪي به مُلڪ ۽ خِطا اچي وڃن ٿا، تن ۾ رڳو ٻه انسان رهن ٿا: هڪ امير ۽ ٻيو غريب. غريب جي تذليل ڊرامن، فلمن، ادب ۽ آرٽ جو ته موضوع بڻي آهي، پر غريب جو پيٽ ائين خالي آهي، جيئن هاڻي دنيا مان پاڻي غائب ٿيندو پيو وڃي. اهڙي انساني ٽريجڊي هاڻي ڪنهن به هڪ ملڪ تائين محدود ناهي رهي. اُن ۾ رملا جي اُن فلسطيني ٻار جا لُڙڪ به شامل آهن، جيڪو غزه جي پٽيءَ ۾ پنهنجي والدين سان ملڻ لاءِ نٿو وڃي سگهي ۽ روانڊا ۾ نسلي نفرت اجا خاڪ ۾ دُکندڙ ٽانڊي وانگر آهي. ايشيا ۾ جنگي جنون ائٽمي بمن جي پڻ تي پنهنجو هٿ رکي ويٺو آهي، عراق ۽ افغانستان ۾ بمن، بنياد پرستن ۽ نيٽو جي فوجين جي حاڪميت آهي. پاڪستان رت ۾ وهنجي رهيو آهي ۽ سنڌ جا سُڏڪا بند نٿا ٿين.

انسان جي تذليل جي هڪ طرف اِها ڪهاڻي آهي، ٻئي طرف اڪثر ماڻهو / نوجوان سماجي لاتعلقي ۽ انفراديت پسنديءَ کي اڄوڪي دور ۾ پنهنجي ڪاميابيءَ لاءِ اهم سمجهڻ لڳا آهن. اهڙي دور ۾ ڪجهه اهڙا نوجوان به آهن، جيڪي "لِڪا پُٺن لوڪَ ۾" واري زندگي گذاريندي به پنهنجي آفاقي انساني عشق جو پرم رکڻ ۾ رُڌل آهن. مُرلي ڏَر به شايد اهڙن ڪردارن مان هڪ آهي، جيڪي فڪري توڙي عملي طور تي انسانيت جي خدمت کي پنهنجو نظريو ناهي ويٺا آهن. مُرلي ڏَر جا هي آزاد ۽ نثرانا نظم جيڪي سنڌي شاعريءَ جي اُن موضوعاتي پهلوءَ کي اجاگر ڪن ٿا، جيڪو سوچ کي بدلائڻ ۽ اڪثريت سان جوڙڻ جو ڏس ڏيندو آهي. سنڌ جو هر ماڻهو ڏاڍو حساس آهي، پر شاعر ته فطري طور تي اُن کان وڌيڪ حساس ٿئي ٿو، تنهن ڪري هيءَ اهڙي شاعري آهي، جيڪا دماغ کي جهٽڪو ڏيئي، سجاڳ ڪرڻ جي هڪ وڏي طاقت رکي ٿي.

مون کي ذاتي طور تي خبر آهي تہ مُرلي ڏَر سنڌ انسٽيٽيوٽ آف يورالوجي ۽ ٽرانسپلانٽ ڪراچي ۾ اُنهن غريب مريضن جو غير مشروط طور تي مددگار بڻجندو آهي، جن جون "اکيون التجائون،" چهرو بيوسيءَ جي تصوير ۽ دل رت روئندڙ هوندي آهي. هيءُ نوجوان وڏي وجي، پنهنجي سفيد ائپرن سان اهڙن مسڪينن جا ميرڙا لڙڪ اگهندو آهي، اُنهن جي ڦٽڪندڙ سُڪل چپن تي لَپ پاڻيءَ جي هارڻ لڳندو آهي ۽ اُنهن کي صحتيابيءَ جي خوشخبري ٻڌائي، سندن اکين ۾ جيئڻ جي چمڪ پيدا ڪري، واپس پنهنجي گهر اچي، گهر وارن کان لِڪي، پنهنجون اکيون اگهڻ لڳندو آهي. هيءَ شاعري سندس اهڙي ڪيفيت جو عڪس آهي.

مُرلي ڏَر پنهنجي طبيعت ۾ ڏاڍو حساس آهي، باوجود اِن جي تہ، هُو ڊاڪٽري پيشي سان لاڳاپيل آهي، پر هيءَ شاعري سندس ترقي پسند فڪر جو هڪ واضح اظهار آهي. هِن جو هيءُ اظهار بي معنيٰ ناهي. نہ وري هُن رڳو پاڻ کي اظهارڻ چاهيو آهي، پر هِن جي اڳيان مقصد جي هڪ چٽي، برلن جي اهڙي ديوار آهي، جنهن تي 1989ع ۾ (اِن جي ڊهڻ) کان پوءِ دنيا جي ڪيترن ئي مصورن اچي پنهنجون پينٽنگس ٺاهيون آهن.

ڏنو وڃي تہ "درد"، "احتجاج" ۽ "سڏ" ڪلاسيڪي توڙي جديد سنڌي شاعريءَ جا اهم موضوع رهيا آهن. خاص طور تي ورهاڱي کان پوءِ واري سنڌي شاعري، تسلسل سان پنهنجا اهڙا موضوع، نَين نَين معنائن، تشبيهن ۽ لهجن سان ڪٽندي پئي اچي. سنڌي ٻوليءَ جي هِن نوجوان شاعر جي هِن ڪتاب ۾ ڏنل شاعري سنڌ جي هر اُن نوجوان جي آهہ، دانهن ۽ سندس مَنَ جي چيخ آهي، جنهن جي روح کي جهير آيل آهن ۽ جنهن مان ٽيپو ٽيپو ٽِمي ڳڙندڙ درد جو رتُ، هِن ديس ۽ اُن جي بيوس انسان جي حالت بيان ڪري ٿو.

هيءَ شاعري اهڙا اڻ وسرندڙ چٽ بہ آهي، جن جي چاهت جي دائري ۾ اُهي سيئي ماڻهو اچن ٿا، جيڪي هِن سماج ۾ رڳو "انسان" جو رُتبو (بنيادي انساني ۽ سماجي حق تہ پري جي ڳالهہ) حاصل ڪرڻ لاءِ دانهون ۽ ڪوڪون ڪري رهيا آهن — ۽ هِن شاعريءَ جي دائري ۾ نفرت جا عڪس بہ آهن، جيڪا نفرت انهن طبقن ۽ قوتن خلاف آهي، جـ..

اڪثريتي ماڻهن جي سُک کي ڪڏهن به سَنو ناهي.

هن ڪوشش ڪئي آهي ته هو عام ماڻهن جي سڏڪن کي شاعرانو روپ ۾ پنهنجي غصي کي ڀرپور آواز ڏئي. اسان سڀئي پنهنجي پنهنجي انداز ۾ آواز ۾ ڳالهايون ۾ لکئون ٿا، پر سڀني جي بنيادي ڳڻتي (con-cern) عام ماڻهوءَ جو سُک ۽ ڏاڍ تي ٻڌل سماج جو خاتمو آهي. اها ويڙهه، ڪا اڄ جي ويڙهه ڪانهي ۽ نه وري اهڙي ويڙهه ڪو اڄ جو نوجوان شروع ڪرڻ جو سهرو پنهنجي سِر تي سجائي سگهي ٿو، پر هيءَ ويڙهه ڏاڍي پراڻي آهي ۽ صدين تي ڦهليل ان ويڙهه کي هر دور جي باشعور نسل جاري رکيو آهي. مُرلي ڏر به اُن نسل جو هڪ آواز آهي، جنهن پنهنجو حصو هن جدوجهد ۾ شامل ڪيو آهي.

هيءَ ڳائڻ واري نه، پر پڙهڻ واري اهڙي شاعري آهي، جيڪا هڪ واضح نظرياتي سوچ کي احساساتي انداز سان بيان ڪري ٿي. هِن جي خيالن جي اهڙي پختگي سندس عوامي وابستگيءَ جو نتيجو آهي، نه ته هو بدليل دور جي هجوم کان الڳ بيٺل اڪثريتي نوجوان شاعرن وانگر پنهنجا موضوع بدلائي پئي سگهيو، پر هڪ اهڙي دور ۾، جڏهن اڪثر ترقي پسند اديب، شاعر، ڪارڪن ۽ دانشور سخت مونجهاري ۽ مايوسيءَ جو شڪار آهن، هِن جي لهجي ۾ جيڪا اُميد پرستي آهي، سا ڀٽڪيل ماڻهن لاءِ ته هڪ نئين واٽ گهڙي ٿي، پر اِها نئين نسل کي به برابريءَ واري سماج جي قيام جي راهه ڏَسي ٿي.

سنڌ جي هِن نوجوان ۽ نرالي شاعر جي شاعريءَ ۾ اڄ جي دور جي شاعريءَ وارو پاپولر موضوع "رومانس" ناهي، پر هِن ۾ ڳوڙها آهن ۽ ڳوڙهن جون ڳالهيون آهن، جن کي ترقي پسند شعور سان جوڙيندي هڪ نئين دنيا جي قيام جو خواب ڏٺو ويو آهي. جنهن خواب کي جيتوڻيڪ اڄ جي دور ۾ "اڻ لاڳاپيل" (irrelevant) سمجهيو پيو وڃي، پر زندگي به ڪا irrelevant (اڻ لاڳاپيل) ٿيندي آهي ڇا؟ سو، جنهن نظريي ۾ "زندگي" هجي، اُن مان اُها "زندگي" نه ٿي ڪڍي سگهجي. مُرلي ڏر سياسي ذهن کڻي، تخليقي انداز ۾ ۽ ڀرپور ڪمٽمنٽ سان پنهنجي روشن خياليءَ کي محفوظ ڪري ٿو، پنهنجا خيال ۽ احساس پڙهندڙن سان ونڊي ٿو، اُنهن کي اڄوڪي انسان جي حالتِ زار ٻڌائي، زارشاهيءَ جهڙي نظام کي رد ڪري، برابريءَ واري سماج اڏڻ جي تمنا ڪري ٿو.

سو، حقيقت اِها آهي تہ مُرلي ڏرجي شاعريءَ جو هڪڙوئي موضوع آهي، جنهن جو نالو آهي "انسان." انسان جي اِن وسيع نالي ۾ عورت بہ اچي ٿي وڃي تہ، مرد بہ، مزدور بہ اچي ٿو وڃي، تہ هاري بہ اچي ٿو وڃي. مظلوم قومون بہ اچي ٿيون وڃن تہ، مفتوح ڌريون بہ اچي ٿيون وڃن. مُرلي ڏَروِسري ويل سوچن کي ورائي ماڻهن سان اُنهن کي مِلائي ٿو. جن ۾ زندگيءَ جي پاڪيزگي هوندي هئي ۽ جيڪي جيئڻ جو اُتساهہ هونديون هيون. هڪ دور هيو، جو ماڻهو خوابن جا رٿ سينگاري هلندا هئا، ۽ جن جي پٺيان وڏا لشڪر هوندا هئا. هاڻي سڀ ڪو ڪُنڊ ۾ ويٺو ٿو سِسڪيون پري ۽ جيڪڏهن ڪنهن ۾ ٿوري همٿ آهي تہ اُهو هِن شاعر وانگر پنهنجي ليکي ڪجهہ نہ ڪجهہ ڪري پيو، پر اُن جي آواز جي گونج کي ٻيهر "پنهنجو اثر پيدا ڪرڻ لاءِ" وقت ڪپندو.

هِن شاعريءَ ۾ آهن نوان نوان چِٽ، سادا سُودا خيال ۽ سادي ۽ نماڻي ٻولي، پر چرڪائيندڙ:

ماڻهوءَ جي
جان جي قيمت
هڪڙي گولي
ٻڌجي وئي آ
جهڙو ڪر
شروع ڪئي آهي
ميونسپالٽيءَ
ڪُتا مار مهم

هِن ڪتاب ۾ مُرلي ڏَرجي سنڌي شاعريءَ سان گڏ اردو شاعري بہ شامل آهي، جيڪا مون کي ڪٿي ڪٿي سندس سنڌي شاعريءَ کان وڌيڪ متاثر ڪندڙ محسوس ٿي. هِن جو هڪ اردو نظم "لو آگئي" هڪ بهترين نظم آهي، جنهن جون ڪجهہ سِٽون هي آهن:

"ایک دن ایسا ہوا
کسی رہزن نے
دھوکا کیا
ملکیت پر قبضہ کیا
یہ میرا اور یہ تیرا ہوا............"

انساني تقسيم ۽ طبقاتي نظام جي تشڪيل وارا لڳ ڀڳ، سمورا مرحلا هِن نظم ۾ اچي وڃن ٿا.

يا سندس هيءُ هڪ شاندار نظم ڏسو:

من کی میل اندر لے جائیں
میلے جوتے باہر چھوڑ آئیں
من اجرا جو کر لے مانش
وہ ہی بھگون پائیں۔

مُرلي ڏرجنهن فڪري ڪُهول سان تعلق رکي ٿو، اُن ۾ سڄي دنيا جا ترقي پسند اچي وڃن ٿا - ۽ جنهن ذاتي ڪهول سان تعلق رکي ٿو، اُن ۾ هڪ باوقار ۽ روشن خيال ادبي خاندان اچي وڃي ٿو، جنهن ۾ سائين وليرام ولڀ (سندس سهرو) به آهي، ته سنڌي آزاد نظم جي مضبوط شاعره پيڻ پشپا ولڀ (سندس وَني) به آهي، اُن ۾ منهنجو دوست ۽ نئين سنڌي نظم جو چرڪائيندڙ شاعر ليلا رام (سندس سَنڍو) به آهي، ته اسان جي پيڻ ۽ شاعره گوري ولڀ (سندس سالي) به آهي. تنهن ڪري ائين چئي سگهجي ٿو ته، ايترن مضبوط ادبي رشتن سان گڏ رهندي مُرلي ڏرجي سوچ ۾ جيڪا پختگي ۽ گهرائي آئي آهي، سا تڏهن اجا وڏيڪ مڪمل ٿيڻ طرف وڃي ٿي، جڏهن هُو هڪ ڪميٽيڊ ۽ ترقي پسند انسان محترم ڊاڪٽر اديب رضويءَ سان گڏ ڪم ڪرڻ شروع ڪري ٿو. تنهن ڪري هِن شاعريءَ ۾ موجود جمهوري ۽ سيڪيولر خيال هڪ نئين دنيا جو مجسمو ناهن ٿا، جنهن ۾ جيڪا سونهن آهي، اُن جي سڃاڻپ رڳو انهن کي ٿي سگهندي، جن ڪڏهن درد سان دوستي رکي هوندي. درد جي دوستي سستي ڪانهي ۽ نه وري هِن ڪتاب جو شاعر رڳو درد وِرهائڻ ٿو چاهي، هُو ته ڀٽائي سائينءَ جي هِن سِٽ: ”اڇو سورن واريون، ڪريون سُور پچار“ کي پنهنجو رهنما اصول سمجهندي ”درد تي ڊائلاگ“ ڪرڻ جي ڳالهه ڪري ٿو، ۽ جڏهن درد تي ڊائلاگ ٿيندو، ته درد جو دائمي علاج به تجويز ٿيندو.

8 فيبروري 2010ع، **انور ابڙو**
ڪراچي، سنڌ

پنهنجي پاران

منهنجي لِکڻ پڙهڻ جي سِکيا منهنجي گهر کان ئي شروع ٿي. منهنجو ڏاڏو هڪ سماجي ڪارڪن هُيو، ۽ منهنجو والد اُن جو ٻانهن ٻيلي. ٻنهي گڏجي سماجي ڀلائي جا ڪيترائي ڪم ڪيا ۽ هڪ تنظيم جو بنياد پڻ وڌو، جنهن تحت هڪ ناري هنري شالا اهم آهي، جنهن ۾ ڇوڪرين کي ڪپڙن سِبڻ جي سکيا ڏني ويندي هُئي. ان اداري تحت هڪ مفت علاج جي ڪلينڪ بہ هلندي هئي. سڀ کان اهم اِهو تہ بيواهہ عورتن کي گهرن ۾ پاپڙ ناهڻ جو سامان، ثابت مسالا پهچايا ويندا هئا. هُو اِهو ڪم گهر ۾ ويهي ڪنديون هُيون ۽ روزگار ڪمائينديون هُيون. ۽ اِهو سامان بازار ۾ وڪرو ڪيو ويندو هُيو. ناري هنري شالا ۾ مفت سکيا ڏني ويندي هئي ڪپڙو ۽ ڌاڳو بہ اداري طرفان مهيا ڪيو ويندو هُيو.

مان اُن وقت ننڍو هئس، 12 سالن جي عُمر هئي ۽ 1970ع جو ڏهاڪو هيو. اِهو منهنجي اکين آڏو ٿيندو هُيو. ڪڏهن ڪڏهن مان اِن ۾ هٿ بہ ونڊائيندو هُيس. اِن طرح منهنجي سکيا ٿيندي رهي. اِن جماعت جو هڪ ڪم ڏاج ۽ ٻين سماجي بُراين خلاف جدوجهد بہ هُيو. هندو پنچائت ۾ چونڊون ڪونہ ڪرايون ويندون هُيون. اِن خلاف مهم بہ اِن تنظيم جي ڪمن ۾ شامل هُئي. منهنجو ڏاڏو اِن سلسلي ۾ مضمون مون کان لکرائيندو هُيو. اِن طرح مان لکڻ پڙهڻ طرف راغب ٿيس ۽ سماجي ڪمن جي سِکيا مِلي ۽ غريبن سان همدردي جو سبق سِکيم. اُن زماني ۾ مان ڏاج واري رسم خلاف تقريرون ڪندو هُيس ۽ اُن خلاف مضمون بہ لکندو هُيس. اڳتي هلي پنچائت ۾ اليڪشن ڪرائڻ جي رسم پئي جيڪا اڄ تائين جاري آهي. اِهو چوڻ ۾ وڌاءُ نہ ٿيندو تہ اِن جو سهرو منهنجي ڏاڏي جي سر آهي. منهنجي ڏاڏي جي ديهانت کان پوءِ منهنجي پيءُ سماجي شيوا جو ڪم جاري رکيو. ڏاج واري لعنت اڄا بہ هندو سماج ۾ موجود آهي ۽ ان رسم خلاف اڄا سوڌو ڪا خاص پيشقدمي ڪونهي ٿي. مون اُن کان پوءِ بہ ٽي ڪهاڻيون بہ لکيون ۽ مضمون بہ لکندو رهيس. شاعري مون 1977ع کان شروع ڪئي

۾ ڪڏهن ٿورو ڪڏهن گهڻو لکندو رهيس. چانڊڪا مان ”ڏياري مئگزين“ ڪجهه دوستن سان ملي ڇپيم ۾ جاڳرتا نالي سان رسالو به شايع ڪيم. روزانه عوامي آواز ۾ ”تخليق“ جي نالي سان ادبي صفحو ۾ صحت صفحو به ترتيب ڏنم. اِن وچ ۾ مضمون به لکندو رهيس ايندڙ ڪتاب مضمونن جو مجموعو هوندو پر شاعري مون کي سوچ جي اظهار جو گهٽ وقت گهرندڙ ۽ ذهن تي گهرو اثر ڇڏيندڙ طريقو لڳندو آهي. شاعري جي باري ۾ مختلف رايا آهن ڪجهه ڏينهن اڳ مون هڪ شاعر کي پڙهيو جنهن جو خيال هُيو ته هو شاعري پنهنجي لاءِ ڪندو آهي. تنهنِ ڏينهن هڪ ٻيو ڪتاب پڙهيم جنهن ۾ شاعر لکيو هُيو ته شاعري ۾ سر هجڻ ضروري آهي ورنه اُها شاعري ڪونهي، ڪو وري اِن کي ذات تئو ڪوني. منهنجي خيال ۾ شاعري پنهنجي اڏمن، سوچ ۽ خيالن کي سليقي سان، ٿوري وقت ۾ اثرائتي نموني پيش ڪرڻ جو بهترين طريقو آهي. جيڪو پڙهندڙن جي وڏي تعداد کي پسند ايندو آهي. مان شاعري گهمندي ڦرندي لکندو آهيان ڇاڪاڻ ته مسئلا، ڪردار، مونجهارا ۽ خوشيون هلندي ڦرندي ڪنهن به وقت سامهون اچيو وڃن. مان به تي سِٽون ڪنهن ڪاغذ جي ٽُڪرتي لکي ڇڏيندو آهيان ۽ اُن کي ڪجهه ڏينهن ۾ مڪمل ڪندو آهيان.

منهنجي نظم ”سنڌ“ اُن عورت تي لکيل آهي جيڪا ٻار نه ٿيڻ ڪري پريشان هئي. هُن پنهنجي طبي چڪاس ته ڪرائي هئي پر سندس مڙس پاڻ کي چڪاسائڻ لاءِ تيار نه هيو. اهڙي طرح ”عورتن جو عالمي ڏينهن“ ۽ ”صحت سماچار“ هڪ ٻي نظم آهي جيڪا به هڪ مريضا تي لکيل آهي. ”حاڪم“ نظم مون اخبار ۾ هي خبر پڙهي لکي ته 8 سالن جي ٻارڙي کي 4 وحشي درندن بي آبرو ڪيو. اهڙي طرح مونجهارا ۽ پريشانيون، ستايل ۽ ڏڪايل هر پل هر گهڙي مليو وڃن. اِهي سمورا مظلوم منهنجي نظمن جو موضوع آهن.

مان ڪو وڏو شاعر ناهيان پر مون کي اظهار جو اِهو گهٽ وقت گهرندڙ ۽ اثرائتو طريقو سمجهبو آهي. مان اڪثر عام ماڻهوءَ جي مونجهارن، سماجي ۽ سياسي مسئلن تي ئي لکي سگهندو آهيان. هر نظم هيٺان تاريخ به اِن ڪري ئي لکي آهي ته جيئن نظمن کي اُن وقت جي تناظر ۾ ڏٺو وڃي حالانڪ حالتون ڪي گهڻيون بدليون ڪونهن. 1977ع کان وٺي اڄ سوڌو صورتحال ۾ گهڻو بدلاءُ ڪونهي آيو پر وري به

ڪجهہ مسئلا ڪنهن خاص وقت ۾ ماحول جي نشاندهي ٿا ڪن.
منهنجي خيال ۾ اسين جيڪڏهن پنهنجي لکڻين کي ڇپرايون ٿا تہ
اِن جو مقصد اِهو ٿيو تہ اسين لکون بہ ٻين لاءِ ٿا. تنهن ڪري منهنجي
ذاتي راءِ ۾ هميشہ اِن ڳالهہ جو خيال رکجي ۽ ڪوشش ڪجي تہ اسان
جي لکڻين ۾ ماڻهن جي مسئلن، اُڌمن، آشائن ۽ پريشانين جو ذڪر
هجڻ گهرجي ۽ اسان جون لکڻيون ماڻهن ۾ اُتساهہ جو سبب بڻجن نہ
ڪي ڊپريشن ۽ ذهني پريشانين جو.

منهنجي شاعري جي پرک ڪسوٽي تہ پڙهندڙ ئي آهن پر منهنجي
اِها هر حال ڪوشش رهندي تہ پنهنجي اُڌمن جو اظهار ماڻهن جي
بهتري ۽ ڀلائيءَ لاءِ ئي ڪريان.

لک لائق ڪامريڊ سوڀو گيانچندائي، محترم محمد علي پٺاڻ،
قرب واري انور ابڙو ۽ مانواري پروفيسر ڄام جمالي جا جن پنهنجو
قيمتي وقت ڪڍي ڪتاب تي پنهنجي راءِ لکي. ٿورا عزت واري سائين
ولي رام وليءَ، پشپا وليءَ ۽ محمد علي پٺاڻ جا جن ڪتاب جا پروف
پڙهيا، ڇُڪون دُرست ڪيون ۽ مفيد مشورا ڏنا. ڄام صاحب شاعري
کي پسند ڪندي انگريزي ۾ ترجمو ڪرڻ جي آڇ ڪئي، مان سندس
شڪر گذار آهيان. سائين لاڙڪاڻي ۾ ايڪانامڪس جا اُستاد آهن.
پاڻ انگريزي شاعري ڪندا آهن ۽ ترجمو بہ ڪندا آهن. سندس قلم مان
شاهہ عبداللطيف ڀٽائي، سچل، شيخ اياز، امداد حسيني، محمد علي
پٺاڻ، ادل سومرو، انور پيرزادو، اياز گل ۽ ٻين ڪيترن ئي نالي وارن
شاعرن جي شاعري گُذري آهي. موقعي جي مناسبت سان اِها شاعري
مون هن ڪتاب ۾ ئي شامل ڪئي آهي. ڪامريڊ دوست ڊاڪٽر محمد
خان ٻبر ۽ ڊاڪٽر بخش علي بروهي جو ذڪر ڪرڻ بہ مناسب ٿيندو جن
شاعري جي چونڊ ۾ مدد ڪئي ۽ ڪتاب ڇپرائڻ لاءِ همٿايو.

آخر ۾ ٿورا محمد علي ماجد (ڪاڇو پبليڪيشن) جا، جنهن
سهڪار ڪيو.

اوهان جو
مُرلي ڌر

ڪراچي
chhabriam@yahoo.com

منهنجو پهريون نظم

نَفرت وڏي وئي هِن دنيا ۾ آهي
نہ ڪي ياءُ آ ياءُ جو، نہ پٽ پيءُ جو آهي
ڪٿن چئن پئسن لاءِ هٿيار هٿ ۾
مُرلي دُنيا هي نفرت جو پندار آهي

14-4-1977

ڪڏهن ٿيندو هاري سجاڳ

ڪڏهن ٿيندو هاري سجاڳ
ڪڏهن مِٽندو زمينداري راڄ
ڪڏهن ٿيندو هٿ سوجهارو
ڪڏهن مٽجندو گهور انڌارو
ڪڏهن غريب ٿيندو خوشحال
ڪڏهن بدلبي دُنيا جي چال
ڪڏهن هاري سُک سان سمهندو
ڪڏهن پورو پيٽ ڀريندو
ڪڏهن ٿيندو مظلومن جو راڄ
ڪڏهن ٿيندو هاري سُجاڳ

30-8-1977

ٽيڙو

سج عظيم اُپرٽو آ
هر اونده ڪان پوءِ
سج نه ڇُپجي سگهٽو آ

آزاديءَ سان رهٽو آ
زنجيرن جا بند ڀڃي
هي جيون سقلو ڪرٽو آ

رات اونداهي آهي ساٿي
ڏينهن ٻه هيڪر ٿيٽو آ
رات ظلم جي مٿندي ساٿي

31-1-1979

ٽيڙو

غريب جو ٻار
قاتل ڪپڙا پنير اُگهاڙا
هڪلي ويٺو جهار

ننڍڙو پتڪڙو ٻار
ٻُڪ وِگهي
روئي زارو زار

31-1-1979

عورت ۽ عقل

چوندا آهن
ته
عورت جو عقل
پيرجي کُڙيءَ ۾
هوندو آهي
ته پوءِ ڇا
مائي بختاور
موتيه چوڏري
ليلا خالد
جميلا بُوپاشا
زويا اناطوليه
نِگوئن ٿي چا ئو
اِهي سڀ
عورتون ناهن؟

4-6-1983

ٽيڙو

تون مون کي مان توکي
چڪيون ٽا ايئن جيئن
نيگيٽوءِ پازيٽو هڪ ٻئي کي

18-12-1985

انسان ازل کان مشکل ۾

انسان ازل کان مشکل ۾
هڏ هڻي ۽ نينهن نچوڙي
تو رت ست پنهنجو هڪ ڪري
نيٺ به اٿين لولن تي
انسان ازل کان مشکل ۾

ٿا چند پرماري عيش ڪرن
چند پئسي وارا پيٽ پرن
هُو انگ اگهاڙو پيٽ بُکيو
انسان ازل کان مشکل ۾

هُو امن امن جي سين هڻي
هُوديا ڌرم جي ڳالهه ڪري
پر آهي هر دم رولي ۾
انسان ازل کان مشکل ۾

هُو اسلحي جا انبار هڻن
بم بارود جي پوڄا ڪن
هي اچو جهنڊو هٿ ۾ ڪٺي
انسان ازل کان مشکل ۾

هڪ ڏينهن انت به ٿيڻو آ
انساني مقدر قِرڻو آ
شاطر ۽ شڪاري مرڻا هن
انسان امر سو ٿيڻو آ
انسان سُکي سو ٿيڻو آ

27-2-1989

اڪثريون ڏيلا، من گهايل

ڪالهه جڏهن پن ڇڻن جو
هڪ چو واٽي تان گذر ٿيو
مون انسانن جو ميڙ ڏٺو
ڪي ساهه سُڪل، ڪي مُرجهايل
ڪي اڪثرين ڏيلا، ڪي من گهايل
مون هڪ هڪ ڪان احوال ورتو

هڪ ويجهي اچي چيو، آهيان محنت ڪش
ٻڏان پيٽ پٽي ڪيان ٻچن گذر
ڪجهه سال اڳي ٻي دخل ٿيس.
مون هڪ هڪ ڪان احوال ورتو

ٻئي ڪن ۾ اچي سُرٻات ڪئي
چيائين مان هيس سياسي ورڪر
ڪيو ڪوڙن منهنجو هي ته حشر
مون هڪ هڪ ڪان احوال ورتو

هڪ پيرسن سان خبر ڪيم
ته پٽڙن جو هُو پيءُ هيو
ٻه لسانيت جي ور چڙهيا
ٽيون بم بارود جو ٻَک ٻٽيو
مون هڪ هڪ ڪان احوال ورتو

هُئا مارشل لا جا ماريل سڀ
رُجعت جا ڌڪاريل سڀ
پر آئينديءَ مان مايوس نه ها
مون هڪ هڪ ڪان احوال ورتو

11-3-1989

ماں اُن ديس جو رهواسي

ماں اُن ديس جو رهواسي
جنهن ديس جا ماڻهو بُک مرن
ماں اُن ديس جو رهواسي
جنهن ديس ۾ شودا عيش ڪرن
ماں اُن ديس جو رهواسي
جنهن ديس ۾ محنت ڪانہ اگهي
ماں اُن ديس جو رهواسي
جنهن ديس ۾ لڄون ليڙ ٽين
ماں اُن ديس جو رهواسي
جنهن ديس جا پورهيت پيڙهيل هن
ماں اُن ديس جو رهواسي
جنهن ديس ۾ سنڌو سنڌ سينگار

11-3-1989

چوٿ سٽا

چُرپُر

تاريخ جي چُرندڙ ڦيٿي کي
تو روڪ ڏني ترميمن جي
تو چُرپر کي پابند ڪيو
تو فِطرت کي جڙ قيد ڪيو

سچ جي ڳالهه ڪرڻ وارا
جي پنهنجو پاڻ پڏائين ٿا
سي جيڪر تن ڪان مُلهه پڇن
جن جسم تي نيرا داڳ ڪنيا

11-3-1989

قيمت

هر سرنديءَ واري
هر سروان
هر ڪُرسيءَ واري
جي مقرر هڪ قيمت آ
اُها نہ ملي
تہ هاءِ گهوڙا
سڀ خراب جو پٽڪو
قيمت ملڻ جي دير آ
اڪ ٻوٽ ۾
ڪن پل ۾
سڀ ڪجهہ
صحيح نظر اچڻ لڳندو
بهتر نظر اچڻ لڳندو
هر سرندي واري
پنهنجي هڪ قيمت
رکي ڇڏي آ

28-12-1991

ٽيڙو

روج ۽ راڙو
ڪيڪون ڳوناٽن جون
ڪنهن گهر ۾ لڳو ڏاڙو

رهزنن ڪئي جُٽ
گهڙيا ڪُڙمي گهر ۾
ماري ڏنئون لُٽ

ڏاڙيلن ٻاري آباهه
گِهڙن جهانگين گهر ۾
مارو منجهه اوڙاهه

10-1-1992

ٻکر ٻوسات

نئون دستور نئون قانون
سوچن تي پهرا
زبانون قيد
گهٽ ۾ ٻوسٽ جو راڄ
اونده انڌوڪار
ماڻهو منجهيل
ساهه سُڪل
جي ڪچبوتہ سٿبو
نئون دستور نئون قانون
جهنگل جو دور جهنگل جو قانون
گولين جي زوزٽ
اڙي ڪيچي ٿو ونيئنس
مارينس نہ ڇڏينس
دز دونهون
ڏاڙيل، دهشتگرد
٢٠ صدي؟؟؟
جمهوريت؟؟؟

28-1-1992

سونهن جو سوالي

گيونا هي پيٽ ۾
گيدو هجي خالي
سونهن جو سوالي
اهڙي ريءَ ڪير ٿئي

25-6-1995

چوڻ لڳي اوٻچڙا
منهنجي پُٽ کي
آهي کهڙي پيڙا

ابا! ڊاڪٽر جلد ڪر
منهنجي منڙي نينگر جو
پلوڙ ڪو عِلاج ڪر

ڊاڪٽر چيو مائي
ڏوڪڙ ڪڍ جيب مان
تہ لکي ڏيانءِ دوائي

سرڪاري دوائون
وڪرو ٿين بازار ۾
مسڪين ڪن دانهون

25-6-1995

ماٹھوءَ جي قيمت

ماٹھوءَ جي
جان جي قيمت
هڪڙي گولي
بنجي وئي آ
جهڙو ڪر،
شروع ڪئي آهي
ميونسپالٽيءَ
ڪُتا مار مهم

25-6-1995

شاگرد جي دانهن

بند ڪريو هي مارا ماري
پڙهڻ ڏيو مون کي
نه ته قوم پڇتائيندي ساري

25-6-1995

ٻار

گولين جي پرمار
ڪِرِي پيس پٽ تي
تـڇ پيئندڙ ٻار

25-6-1995

راند رچايون

اچو تہ ٻارو راند رچايون
غريب امير جو فرق مٽايون
ٻي واھن لئہ رستا ناھيون
اچو تہ ٻارو راند رچايون

تون ۽ مان جو ڪينو ڏاھيون
ڏرتي ماءُ جو ماڻ وڌايون
اچو تہ ٻارو راند رچايون

پاڻ جڏھن ٻيي ڪاڏو ڪائون
جن ڪي ناھي تن ڪارايون
اچو تہ ٻارو راند رچايون

محبتن جا مينھن وسايون
نفرتن کي دور ڀڄايون
اچو تہ ٻارو راند رچايون

11-3-2002

امرت جل

پيار جي اُسريل
ٻوٽي کي
سائو جي رکڻو آ
پريت جو پوتر امرت جل
ڏيندو هر پل رهڻو آ

9-7-2002

وڏي مڙهيءَ ۾
لنگر ٽيندو
ناني رڏيندي
ڏوهٽو ڪائيندو

گُنگ آهي زبان
بند آهن اکيون
ڪن ٻوڙا
سوچ تي تالا هن

16-7-2003

سونامي جو سانحو

سائنسي ترقي
انسان جي بلندي
پر بہ سونامي جو سانحو
ڪِن پل ۾، لمحن ۾
لکين دربدر، لکين خاڪسر
سرنديءَ وارا مشغول
هٿيارن جي ڊوڙ ۾
ملڪ اُجاڙڻ ۾
وڏيڪ ماڻهو
مارڻ ۾
سونامي جو سانحو

8-1-2005

تون ۾ مان ٻَک
سھڻا دلبر سائين
جيئن ماکي ۾ مَک

تون ۾ مان ھِک
منھنجا پرين پيارا
جيئن گھرڙو ۾ مِک

10-1-2005

چوءُ سٽا

ھڪڙا اوڍين ڪيمخاب
ھڪڙا اڌ اگھاڙا
جيڪي ھٽن تا ڌاڙا
اُنھن جون ڏھ ئي آڱريون گيھ ۾

جڳ جا پالڻھار
تنھنجي مھما اپرم پار
ڪنھن کي ڏين ٿو ٻُڪ
ڪنھن لاءِ ڪاڏي جا انبار

جڳ جا پالڻھار
تنھنجي مھما اپرم پار
ھڪڙا جيئن اسي
ٻيا ڄمندي ئي بيمار

10-1-2005

اِنهن جو ڇا ڪجي!

پيار، محبت، سونهن
عيش، آرام، آسائشون
آهن
سڀ نعمتون
مسڪيني، غريبي، ناداري
بک، بدحالي، بيروزگاري
آهن
سڀ مصيبتون
هڏاوان پيڙا
بي علاج بيمار
اگهاڙا ٻار
آهن
سڀ حقيقتون
تنهنجي خوبصورتي ۽ وفا
حُسن ۽ چاهت
آهن
پُرڪشش
پر
منهنجا دلبر سائين
هڏاوان پيڙا
تن اگهاڙا ٻار
نِبل مائرون
۽
بِنا عِلاج بيمار
اِنهن جو ڇا ڪجي!

14-1-2005

عضون جو عطيو

هوءَ ڪنهن
امڙ ڄائي
مرندي مرندي
ٻن مرندڙن
جون جانيون
ٻ ٻن ٻي نُور
نوجوانن جا
نُور بچائي
زندگي دان ڪري
ابدي ننڊ سُتي
انسانيت کي امر ڪري
اُن جو نانءُ اونچو ڪري

19-1-2005

ٻليدان!

ڪاري ٻڪري
جي ٻَليءَ سان
جيڪڏهن
ڪنهن بيمار جا
ڪشت ڪٽجن ها
ته پوءِ
هر روز
هزارين جانورن
جي ذبح ٿيڻ سان
هوند
پوري دُنيا
جا روڳي
چاق ٿي
پون ها
اهو ڪهڙي پوٿيءَ
جو آهي فرمان
ته هڪ ساهه وٺڻ سان
ٻَليءَ ڪرڻ سان
ٻيو ساهه بچندو
ڪشت ڪٽندو

21-1-2005

ميرو من!

ميرا جُوتا
ٻاهر لاهي
ميرو من
مندر کٽي وڃڻ
کان بهتر آهي
اَجرو من مندر
کٽي وڃجي
پيچوان
پرسن ٿي ويندو

(پنهنجي ئي اردو نظم جو ترجمو)
24-1-2005

اوپرا

هي گل اسان جا
هي باغ اسان جا
هي ڌرتي اسان جي
۽ وطن اسان جو
پر رهڻ لاءِ
نہ ڪوئي آشيانو
۽ نہ ئي اجهو
جهڙو ڪر
پنهنجي ئي گهر ۾
اوپرا!

25-1-2005
(سنڌي ڳوٺ ڏهڻ وقت لکيل)

ويندو پورا پورا ٿي

صدين جو هي
پيار محبت
ويندو پورا پورا ٿي
تون ڪارو
مان گورو
تنهنجو مذهب هڪڙو
منهنجو مذهب ٻيو
رنگ نسل جو ڀيد ڀاوَ
هِن جهڳڙي ۾، نفرت ۾
ويندو پورا پورا ٿي

هي نفرتون
هي عداوتون ۽ وير
ڇا لاءِ ۽ ڪنهن لاءِ
آهيون سڀ هڪ انسان
ساڳيو ماس ساڳيون هڏڙيون
ٻہ اکيون ۽ ٻہ هٿ
رت جو رنگ ٻہ ساڳيو
پوءِ اها تون تون
۽ مان مان
ڪنهن لاءِ ۽ ڇا لاءِ
ويندو پورا پورا ٿي

اسان جا مسئلا ساڳيا
ضرورتون ساڳيون
آهن چاهتون بہ ساڳيون
پوءِ آهيون چو ڌار
ويندو پورا پورا ٿي

ڪڏهن وينديون
ختم ٿينديون
وري اينديون
ساڳيون ئي
محبتون ۽ پيار
نہ تہ
ويندو پورا پورا ٿي

26-1-2005

Episodic Love

تنهنجي محبت بہ
Phaeo جي بلڊ پريشر
جهڙي ٿي پئي آ
ڪڏهن ايتري گهٽي
جو بلنديءَ کي ڇهي
متو ڦيرائي وجهي
ڪڏهن ايتري گهٽ
جو
بوسٽ ٿين لڳي
صبر ۽ شانت جي
ٽِڪي وني
هِن کي
Rhythm ۾ آڻ
نہ تہ
نسون ڦاٽي پونديون
قلب بيهي ويندو

26-1-2005

(Phaeochromocytoma هڪ بيماري جنهن ۾ بلڊ پريشر
اچانڪ وڌندو، گهٽجندو آهي)

روشن صبح جي نانءُ

بي گناهہ عورت جي نانءُ
جيڪا درجي دربان هٿان
بي عزت ڪئي وئي
ان هاري جي نانءُ
جيڪو هر روز
وڏيري هٿان لٽجي ٿو
ان مزدور جي نانءُ
ڪارخانيدار هميشہ
جنهنجا حق ڪسيا
انگ اُگهاڙن ٻارن جي نانءُ
جنهن جو ڪوئي والي نہ وارث
روڊ ڪناري روزگار
جي اوسيئڙي ۾ وينل
مزدور جي نانءَ
جيڪو آهي روٽي ڀِيي ڪان محروم
اُنهن واٽهڙن جي نانءُ
جيڪي ڏينهن ڏٺي
پِنگ خاطر ڪنيجي ويا
دُنيا جي سمورن مظلومن جي نانءُ
طاقت هوندي بہ
جن جو ڪو آواز نہ آ
اُن سوچ جي نانءُ
جيڪا ڏتڙيل انسانيت جي
واهر ڪندي
روشن صبح جي نانءُ
جيڪا هڪ ڏينهن
ضرور ٿيندي

4-2-2005

انسان دوست ست

چون تا
تہ
دنيا مان
سوشلزم
ختم ٿي ويو.
پلا چا
دُنيا مان
بُک، بيروزگاري
ڏاڍ، ڌهڪاءُ
غريب ۽ امير جو فرق
هاري، مزدور
ڏاڍ ڪرڻ وارو
۽
ڏاڍ سهڻ وارو
اِهي سڀ
ختم ٿي ويا آهن؟
جيڪڏهن جواب آهي نہ
تہ پوءِ
اهڙي ڪا سوچ
اهڙو ڪو نظريو
اهڙي ڪا انسان دوست ست
ڪپي ٿي ڪپي ٿي

24-2-2005

مذهبي منافرت

هُو معصوم ۽ نرم دل ماڻهو
ڪهي آيو هيو
ڏورانهين ڏيهه مان
سموريون آسائشون
سمورا مزا ۽ انيڪ خواهشون
روشن مستقبل جا خواب ڇڏي
وطن جي محبت ۾
وطن جي خدمت سانگي
پنهنجو فرض نڀاهڻ
جنم ڀومي جو قرض لاهڻ
بي گناهه بي قصور مارجي ويو
مذهبي منافرت جي ور چڙهي
قربان ٿي ويو پيينٽ چڙهي ويو
هُو سچو، معصوم ۽ نرم دل ماڻهو

(ڊاڪٽر صفدر زيديءَ جي قتل تي لکيل)

22-3-2005

عيدون

پيار محبت چاهت
عيدون ۾ ڏياري
آهن جياپي جو ناڻ
ڪرسمس هولي ويلنٽائن
ڏهاڙا سڀ ملهائجن
سونامي ٻوڏون زلزلا
بُک بيروزگاري بيماري
اِنهن ڪي به يادَ ڪجي
ڏياري تي پيار جو ڏيئو ٻارجي
ڪرسمس تي قرباني جا گيت ڳائجن
هوليءَ تي محبت جا رنگ اُڇلائجن
ويلنٽائن تي گلاب جا گل ورهائجن
عيدون سڀ مِلي ملهائجن
پر
ڪجھ گھڙيون ڪجھ ساعتون
اڻ هوند وارن انسانن لاءِ وقف ڪجن
جنهن سان ڇڻ ته
سموريون عيدون ملهائجي وينديون

30-3-2005

ڪمپيوٽر جي دور
ڪري ڇڏيو آ ٻارن کي
سياڻو ۽ شهزور

اڄڪلهه جو ٻار آهي سياڻو
جيئن جرڪي هردم
رنگ برنگو موتي دائو

1-4-2005

ڇُرِ پُرِ زندگي

خاموشي موت جي نشاني آهي
۽ ڇُرپُر زندگي
سوچ ۾ جمود ۽ ٺاپر
جڻ ڪي ترقي جو خاتمو
هلندو رهڻ
منزل ڏانهن هڪ قدم
محبت سچ آهي
نفرت سرا سر ڪُوڙ

18-4-2005

سنڌ پياري

سنڌ سهڻي سنڌ پياري
سنڌ جيجل اوامان
سنڌ جي هرشيءِ نياري
سنڌ ٻيجل سنڌ سارنگ
سنڌ سچل سنڌ سامي
سنڌ تڏڙي هيرآ
سنڌ جي ڌرتي ڄڻيا هن
هيمون، هوشو، شاهہ، عنايت
سنڌ ساڀيان سنڌ سچ
سنڌ دودو، سنڌ ناصر، سنڌ نذير
سنڌ صبح سوجهروآ
سنڌ منهنجي سنڌ تنهنجي
سنڌ سونهاري سنڌ ساري
سنڌ پنهنجي جان آ
سنڌ شاهہ، سنڌ اياز
سنڌ ڪلهہ بہ سنڌ اڄ بہ
سنڌ پنهنجو شان آ
سنڌ ساڀيان سنڌ سچ
سنڌ تنهنجي
سنڌ منهنجي
سنڌ سڀ جي

18-4-2005

امڙ جي نانءِ

مون هميشه ۾ هرگهڙي
سوچيو آهي ٻين جو سُک
پياري امڙ اِها سُتي جو پياري هيم
اِها سوچ ۾ اِهو گڻ
آهي عظيم ۾ انسان دوست
سهپ ۾ چاهت
ٻئي جو ڏک پنهنجو ڏک سمجهڻ
اِهو سڀ رت ست ٿو گهري
قرباني ٿو گهري

20-4-2005

محبت ۾ ليڪو!

محبت ۾ ليڪو
ٻہ ۽ ٻہ چار جو ڪوڙو
اِئين آهي جيئن
ڪُتل واٽيو وهي سنياري

25-4-2005

پنهنجي وطن ۾

هي اسين ڇا پيا ڏسون
پنهنجي وطن ۾

تنگ دستيءَ جي عالم ۾ آهه ڪو
هڪڙا ٿا سمهن محلن ۾ ٻيا فٽ پاٿن تي
ماري ٿو پيءُ ٻچڙن کي
پنهنجي وطن ۾

هي اسين ڇا پيا ڏسون
لٽجن ٿيون لڄون روز
شازيه ۽ مختاران جون
ناهي ڪو قانون حرڪت ۾
پنهنجي وطن ۾

هي اسين ڇا پيا ڏسون
رهزن ٿا گهمن ڏينهن ڏٺي
واٽ رستن تي
مايوس آهي خلقِ خدا
پنهنجي وطن ۾
هي اسين ڇا پيا ڏسون
پنهنجي وطن ۾

5-5-2005

امر ٿي ويو!

هُو وڙهندو رهيو
ارڏو انسان
مات نہ مڃيائين.
هِن جا آدرش
اونچا هئا
جبل جيان.
هُن جي سوچ
سُندر هئي
روشن صبح جيان.
هُن جو حوصلو
بلند هُيو
هماليہ جيان.
هُن جا خواب
پوتر هُيا
ڌرتي ماءُ جيان.
هُو وڙهندو رهيو
مات نہ مڃيائين
جوڌو انسان
وڙهندي وڙهندي
شهيد ٿي ويو
امر ٿي ويو.

(نذير عباسي جي نانءُ)

5-5-2005

ماڻهو گُهرن ڌن دولت
مان تو گُهران سُپرين
جنهن جي محبت آ
ديواني کي زَير ڪيو

عورت جي عظمت کي
ڪير نہ ڪندو سلام
هُو محبت آ هُو چاهت آ
هُو قرباني جي ديوي آ

13-5-2005

ڪالهه منهنجي پٽ
گرم جيڪيٽ
پاتل هوندي به
سيءُ لڳڻ جو
جهڙهن چيو
ته مون کي
اکين آڏو
اُهي سمورا
ٻار ترِي آيا
جيڪي زلزلي سٽيل
برفاني علائقن جي
ٽينٽ گهرن ۾
بغير ڪپڙن
بغير سوئيٽر
سرديءَ ۾ ٿرٿرائي
تڙپي رهيا آهن

8 آڪٽوبر 2005
(ڪشمير جي زلزلي تي لکيل)

خيرات ۾ ورتل زندگي!

چندي لاءِ چپيل
سامهون پيت تي ٽنگيل
اشتهار ۾
ٻارجي تصوير هيٺان
لکيل پڙهيم:
مان جيئرو آهيان
اوهان جي بدولت
اوهان جي ڏنل چندي ڪارڻ!
ڪِن پل لاءِ سوچيم
جيئرو رهڻ لاءِ
هٿ ٽنگڻ، ويچارو ٽيڻ
ضروري بڻجي پيو آهي
اِها پلا
خيرات ۾ ورتل زندگي
ناهي ته ٻيو ڇا هي؟

3-1-2006

امن پکيئڙو

بم بارود جو سودو
خوني کيڏ
وڙهندي وڙهندي
صديون گذريون
امن پکيئڙو زخمي ٿي پيو
ڪجھ نہ رهيو
وڙهندي وڙهندي
صديون گذريون
سورج نيزي پاند ٿيو
ڪائنات تي گرمي زور
وڙهندي وڙهندي
صديون گذريون
ذات پات جو فرق ۾ ويرُ
انسان مُئو
وڙهندي وڙهندي
صديون گذريون
انصاف ڪتهڙي پهچي ويو
ڪِيس ٿيو
وڙهندي وڙهندي
صديون گذريون

11-3-2006

ڪهڙي ڪجي هولي

ڪهڙي ڪجي هولي
ڪهڙي ڏياري
لُٽجن ٿيون هر روزلَڄون
۽ بي وس آ ناري
هرٽا ڪش جو راڄ آ
پرجا ٿي ڪُرلائي
روزڊهن ٿيون شيوا منڊليون
راجا حڪم هلائي
ڪهڙي ڪجي هولي ......

بُک، بيروزگاري ۽ بيماري
آپگهات ڪرائي
راوڻ روز هٿي راتاها
سيتا قيد ڪرائي
ڪهڙي ڪجي هولي ......

ڪارو ڪاري زميندار ي
بيگار ڪيمپون ٺيڪيداري
ٻارين ٻچين هاري ناري
وڏيرو قيد ڪرائي
ڪهڙي ڪجي هولي......

عضوا وڪڻي قرضِ تو لاهي
ڪڙمي پنهنجي عمر وڃائي
پوءِ به پيٽ پٽيءَ تو لاهي
روٽي ٽُڪر لاءِ واجهائي
ڪهڙي ڪجي هولي
ڪهڙي ڏياري

3-4-2006

حاڪم

منزل
محبت
تون
۽
مان

واسينگ
رهزن
ڦورو
۽
هوءَ

خوبصورتي
چاهت
پيار
۽
تون

قتل
چوريون
ڌاڙا
۽
خودڪشي

معصوم
ننڍڙي
نازڪ
۽
هوچار

حاڪم
ٻوڙا
گونگا
۽
لاچار

20-4-2006

پهرين مئي

غربت جي لڪير
تيپي پارپوڻ
جي خواهش
روٽي ڳيو ڪائي
پيٽ جو دوزخ ڀرڻ
جي تمنا
اُگهاڙي نڱرايل تن
جي اوگهڙ ڍڪڻ
جي آشا
بيمار لاچار بي وس ٻار
اُنهن جي صحت ورائڻ
جي اُڪير
نابرابري واري سماج جي خاتمي
جي اَڻ تُڻ
اِهو سڀ ڪجهه حاصل ڪرڻ جي
جدوجهد
پهرين مئي پهرين مئي

28-4-2006

ننيڙين ننيڙين ٻالڪن خاطر
پنهنجن جو خُون وهائڻ وارا
اِهي ظالم اٽيڙهيل جاهل ماڻهو

ذات ۽ مفاد جي خاطر
ساک جو سوڊو ڪرڻ وارا
اِهي مُنڪر مُنافق بي ضمير ماڻهو

28-4-2006

هُوءَ ماءُ جو هُئي

اسپتال ۾ داخل
هُوءَ پريشان
۽
اُتاولي هئي
گهر وڃڻ لاءِ
ڌيءَ جو بيمار هُيس
پنهنجو فڪر ڇڏي
هُو ماءُ جو هُئي
پاڻ نبل
۽ ڪمزور
اکيون پٽرايل
جسم جو خُون سُڪل
چند ٽيپا بچيل
روح اٽڪيل اٽڪيل
پر پوءِ به
گهر وڃڻ لاءِ آتي هُئي
هُوءَ ماءُ جو هُئي

14-2-2007

آزاد انسان

کوپا چاڙهي
ڪوهه جي گرِد ڦرندڙ
ڏاند ناهيان

سورهين صديءَ وارو
جهازن جا چپو هلائيندڙ
غلام ناهيان

مُلهه وٺي
شادي پرڻايل
ڪنوار ناهيان

وڏيري جي زمين تي
خاندان سودو خريديل
هاري ناهيان

سرمائيدار جي ڪارخاني تي
ڏينهن رات ڪم ڪندڙ
مزدور ناهيان

مان دُنيا کان
ويراڳ ورتل
گوتم به ناهيان

مان پنهنجي مسئلن
۽ حقن کان باخبر
آزاد انسان آهيان
آزاد انسان آهيان

7-4-2007

ڪو اهڙو گيت لکان

ڪو اهڙو گيت لکان
ڪو اهڙو راڳ رچيان
ڪا اهڙي رمز رمان
تي جڳ جڳ اَمر وڃان

ڪا اهڙي جنگ جوٽيان
ڪو اهڙو ساز سوريان
ڪا اهڙي مشعل ٽيان
ڪري روشن جڳ وڃان

11-4-2007

پـارنهن مئي

کهڙي خبر
ڪڏهن
ڪنهن وقت
هِن شهر ۾
بنان سبب
ڪنهن ظالم
۽ جابر جي
خوني هٿن منجهان
ڪنهن معصوم جي
نانءُ جي گولي
نِڪري ۽ نابود ڪري
هِن شهر جو سڪون

(پنهنجي ئي اردو لکيل نظم جو ترجمو)

12 مئي 2007

ٻه پتڪڙا هٿ

صبح سوير
جڏهن
منهنجا ٻار
تيل ڦليل ڪري
صاف ڪپڙا پائي
ڪتابن جو ٿيلهو
ڪلهن تي رکي
اسڪول ويندا آهن
ته پريان
ٻه پتڪڙا هٿ
’ٻُڪيو آهيان‘
جي صدا هڻندا
اڳتي وڌندا آهن

6-7-2007

پيارم
گرمجوشي
نہ رهي
اِهو
ائين لڳي
ڄڻ
زندگيءَ
جي
ٻہ چرخي
گاڏي جو
هڪ
چرخو
ٽٽي
پوي

6-7-2007

رات جي اونداهيءَ ۾
جڳ سمورو سمهندو آ
جاڳي پوندا خواب آهن

11-7-2007

جي حضوري

جي سائين!
حڪم سائين!
حاضر سائين!
هڪ دفعو
جي سِڪي ويندين
ضمير تنهنجو سمهي پوندو
بخت تنهنجو جاڳي پوندو

3-1-2008

پرينءَ سان پيچ

پيار جو رشتو
تند مثل
نازڪ نِرمل
گل مثل
پريت پرينءَ جي
چانوَ مثل
جيءَ جياري
ساهه مثل
پريتم جي چاهت
سمنڊ مثل
پوتر پياري
سنڌ مثل

11-7-2008

وِياڪل

تو جي چنڊيا وار ڇڻ هِير ڳُهلي پئي
سورج جي تپش جو گَهٽيو زور گهٽو
تنهنجي سونهن ڪيو مون کي وِياڪل مِٺڙا

3-8-2008

اِهنسا

يسوع مسيح ۽
گانڌيءَ جي
اهنسا واري فلسفي مطابق
جيڪڏهن
ڪو هڪ ڳل تي چماٽ هڻي
ته
ٻيو ڳل سامهون ڪري ڏجيس
پر سوال آهي
جيڪڏهن
مارڻ واري وٽ
تلوار هٿ ۾ هُجي
ته پوءِ
ٻيو ڪنڌ ڪٿان آڻجي؟

13-7-2008

زلزلو

هي لاشن جا ڍير
۽
مسمارگهر
ڪنهن چيو ته
آهي اعمالن جي سزا
ڇهن مهينن جو ٻار
بي آسري عورت
ڇيلهه ڇٻي پوڙهي
تنگ پڳل جوان
اعمالن جي
ايڏي ڳنڀير سزا

7-11-2008

مانجهي مڙس مٿير

مانجهي مرڻا ڳرڻا ناهن
مانجهي موٽي ورڻا آهن
مانجهي مڙس مٿير

ويرين جي ڪيڏ ڏاڍا آهن
ڏات ڏٺي سورهيه ۽ شير
مانجهي مڙس مٿير

تون ماري ڏس تون ڏاري ڏس
ڪُدورت، ڪينو ۽ وير
ملندي موٽ موچاري هر دم
مانجهي مڙس مٿير .

هُو هيمون هن هو دودا هن
هُو شاهه عنايت هوشو هن
هُو ناصر ۽ نذير
مانجهي مڙس مٿير

نياڻي ديس وارن جي بي ڊپي دِلير
نعرو انالحق جو هڻندي
ٿي وئي بي نظير
اِهي مانجهي مڙس مٿير
مانجهي ڪڏهن مرڻا ناهن

4-8-2008

سنڌ

اڪين ۾ پاڻي
ڇهري تي اُباڻڪائي
اُداس من
هُو ٻي اولاد جو هئي
پڇيم: چڪاس ڪرايئه
جواب ڏنائين: ها
صلاح ڏنم:
زال ۽ مڙس ٻئي ڪرايو
وراڻيائين: مڙس تيار ڪونهي
سو چيم!
ڇا؟
مرد سنڌ ناهن ٿيندا

1-3-2009

شِو

شِو ڏھاڙي
سمنڊ ڪناري
شنڪرجي مندر ۾
مٿين ڪير ھاري
سمجهين تو
پڳوان پرسن ٿيندو؟
ڇا شنڪر ايڏو
خود غرض آ
جو پنھنجي پر جا جو
پيٽ ڪٽي
پنھنجو پيٽ پريندو؟

1-1-2009

عورتن جو عالمي ڏينهن ۽
صحت سما چار

سيائي ترجائي
گُردي جي مريض
ٻار ڄڻيندي
آسن ۽ اُميدن
جي درياهہ ۾ غوطا کائيندي
گردا وڃائي ويٺي
گردو بدلجي ويو
آسون ۽ اُميدون
اٽپوريون ئي رهيون
پٽ ڄائو مري ويو
دستن وگهي ترجي صحرا ۾
ڇڪڙو اچ نہ ايندو
ٻار اسپتال نہ پهچي سگهيو
ترجائي، مصيبتن ماري
اياڳي تي رهجي وئي
عورتن جو عالمي ڏينهن
۽ صحت سماچار

8-3-2009

تنهنجي هڪڙي مُرڪ
موهي ڇڏيو من
توکي پئي نہ کُڙڪ

8-7-2009

خواهش

منهنجي پياري
جڏهن مان
مري وڃان
منهنجي خون جو
ٽيپو ٽيپو
جسم جو انگ انگ
ڪنهن ضرورتمند
کي دان ڪجانءِ

منهنجا گردا
اُن نوجوان
کي ڏجانءِ
جيڪو آسمان
کي ڇهڻ جا
خواب ڏسندو آهي

منهنجو جگر
اُن ماءُ کي ڏجانءِ
جيڪا پنهنجي ٻارن
جي آئيندي لاءِ
پريشان آهي

منهنجي دِل
اُن
پريمي کي ڏجانءِ

جيڪو پوڄاري آهي پيار جو
۽ پوءِ اِها پڪ ڪجانءِ
مان رهندي دُنيا تائين
زنده رهندس
امرتي ويندس
او منهنجي پياري

(پنهنجي لکيل انگريزي نظم جو ترجمو)

1-11-2009

نوجوانوں کا عالمی سال

یہ سال
نوجوانوں کا عالمی سال ہے
بھوکے، ننگے بے حال
نوجوانوں کا عالمی سال
ہاں یہ نوجوانوں کا عالمی سال ہے

اِس سال بھی ہے وہ ہی
جو تھا اگلے سال
بدلا نہیں ہے حال
مزدوروں دہقانوں کا
ہاں یہ نوجوانوں کا عالمی سال ہے

وہ دیکھو، وہ دیکھو
ہاتھ میں لیئے ڈگریاں
ڈاکٹر اور انجنیئر
ہر سال اضافہ کرتے ہیں
پریشان حال جوانوں کا
ہاں یہ نوجوانوں کا عالمی سال ہے

پچھلے سال سُنا تھا ائڈم اور ہائڈروجن بم
اور سنی تھی ہم نے دواؤں کی جنگ
اِس سال سنی ہے ہم نے خلاؤں کی جنگ
کیسے سُدھرے حال بیچارے انسانوں کا
ہاں یہ سال نوجوانوں کا عالمی سال ہے

اُٹھو نوجوانو
امن کے دیوانو
کہ سُدھرے کچھ حال
بے کس انسانوں کا
کیونکہ یہ سال ہے عالمی، نوجوانوں کا

28-5-1985

قافلہ رواں دواں
منزلیں قریب
بڑھے چلو، بڑھے چلو

12-7-1985

لو آ گئے

وہ دن بھی کیسے دن تھے
پڑھتے رہے ہیں ہم
تواریخ کی کتاب میں
کئی سال پہلے
نہ کوئی امیر تھا
اور نہ کوئی غریب
رہتے تھے مل جل کے
سبھی کماتے تھے
اور سبھی کھاتے تھے
ایک دن ایسا ہوا
کسی رہزن نے
دھوکا کیا
ملکیت پر قبضہ کیا
یہ میرا اور یہ تیرا ہوا
فاصلے بڑھتے رہے
قُربتیں گھٹتی رہیں
نفرتیں بڑھتی رہیں

خوف کا چکر چلا
غلام و آقا ہوئے
دہقان اور جاگیردار ہوئے
مظلومیت کٹتی رہی
سرمایہ داری ہوئی پذیر
کچھ نہ کچھ بہتر ہوا
خوشحالی کا رستہ کھلا
پر ایک دن ایسا ہوا
جو سبھی کو بھا گیا
سرمایہ داری کی عُمر
پوری ہوئی پوری ہوئی
آدھی زمین خوشحال ہے
باقی کے دن لو آگئے

12-8-1985

اِس شہر کی کیا تعریف کروں

یہ شہر بھی اک دن شہر تھا
اِس شہر کی کیا تعریف کروں

یہاں رنگ برنگی صبحین تھیں
اور جگ مگ جگ مگ راتیں تھیں
یہاں جگنو جگنو شامیں تھیں
اور جوبن جوبن رنگ بھرا
اس شہر کی کیا تعریف کروں

یہ پیارے وطن کی دھڑکن تھا
میرے لوگوں کا تھا پیٹ گذر
تھا پورے ملک کی آس اُمید
یہ روشنیوں کا شہر بڑا
اِس شہر کی کیا تعریف کروں

اک دن مگر طوفان اُٹھا
اِس شہر کی خوشیاں خاک ہوئیں
گلشن و چمن ویران ہوئے
یہاں قطرہ قطرہ خون بہا
اِس شہر کی کیا تعریف کروں

کب شہر کی قسمت بدلے گی
وہ ہی روشن صبحین لوٹیں گی
اور کوئل مینا کُوکے گی
گولی کی زبان کب ہوگی بند
اِس شہر کی کیا تعریف کروں
یہ شہر بھی اک دن شہر تھا

25-6-1995

من کی میل مندر لے جائیں
میلے جُوتے باہر چھوڑ آئیں
من اُجرا جو کر لے مانش
وہ ہی بھگوان پائیں

24-1-2005

کیا پتا کب کس وقت ،
شہرِ جاناں میں
بے وجہ بے سبب
کسی ظالم و جابر کے
خُونی ہاتھوں سے
کسی معصوم کے
نام کی گولی
نِگل کر نِگل لے
اِس شہر کا سکون

12 مئی 2007

وہ جو رہتے ہیں
محلوں میں شہر سے دور
سکون کی نیند
اور چین میں
بڑے فخر سے
کہتے ہیں
دیکھو!
اِس شہر کے لوگو
اب اِس شہر میں
فقط میں
بس!
میں ہی
رہوں گا۔

12-5-2008

رات کی سیاہی میں
جب ساری دُنیا سوتی ہے
جاگ جاتے ہیں خواب ہمارے

13-7-2007

Akhriyoon Dela Mann Ghayal

Poetry

Murlidhar

Translation: **Jam Jamali**

Marvi Publication, Karachi

Index

Review

Poetry is a unique genre of literature, poets are entranced oceans and their thoughts are wayward waves, that in the spur of ecstasy and spontaneity throw all, the surf, the shells and pearls on the shore.

Peter Curman, President of Swedish Literary Council, seems to be conformist to my above said simple expression when he says "you can not invent any laws to govern the waves in the sea, you cannot order poets to write and behave in a certain way. They are, and must be under their own command".

Peter Curman, has it aptly said "Poetry is the language of your inner thoughts and of your beating heart. It tries to convince you before you know it yourself. Poetry is the inner voice in us and a poet expresses that voice in a way we all recognize". Renowned poet Peter Curman, holds poems as bullets of peace. I present a few lines from his poem titled "Poetry and Peace" for readers interest.

" Poems are not bullets that kill,
Poems are bullets of life.
Poets all over the world, shoot!
Let bullets of peace kill the war,
Your words shall disarm the armies"

- Peter Curman

Poets Like oceans brew tempests in their selves, characterized by climate of their concerns, dreams and observations of conventional customs, ruthless, rites, tyrant traditions and the wickedness of vampires of the world, wearing clothes of cunning capitalists, formidable feudal lords. Courtly clerics and puppet politicians.

These octopuses of earth have never been escaped from eagle eyed poets of the people.

In fact, poets are neither goldsmiths nor iron smiths, they are social smiths. Their observatory is the society they live in, and their raw material is the milieu which affects their minds and attracts their observant eyes.

Mulidhar is both a dedicated doctor and a penetrative poet.

He, in true sense, is a smith of the society, whose heart is a furnace, from which come molten thoughts of different dyes and dimensions.

Let's have a cursory glance at his poems produced as pen pictures of his perceptions.

His title poem the "Sunken Eyes and the Injured Hearts" encompasses almost all aspects of dictators oppressions and terror inflicted upon awestricken people in martial-law era.

Here in this poem, he logically lashes at ignoble acts of dictatorial dispensation in which people suffered indignities and tortures with patience, bravery and robust resistance. He does not portend pessimism but outpours optimism and beholds a glint of hope for bright future in sunken eyes of the people, who faced flogs, tortures in cells, drastic dismissals from jobs and agonizing imprisonments. Here the poet acts as a journalist who narrates all the persecuting proceedings in news form. This is what Ezra Pond has rightly said "Poetry is news that never gets old".

Let's read following lines from his title poem "Akhriyoon Dela Munn Ghayal" (The sunken eyes and the injured hearts)

I saw a mob of men,
some had the bated breath,
some had the faded faces,
some had the sunken eyes,
some seemed sunk in sorrows,
I obtained information from everyone,
all were affectees of martial-law,
and were spurned by conservatism,
but they bore a gleam of hope,
in their arid eyes for bright future.

In his poem "Mero Mun" "The Malicious Mind" he does not unleash his criticism like an extreme reformist but friendly suggests to a worshipper to purify his/her heart before making entry into a temple for adoration. He is of the opinion that the grime of heart is worse than shoes dirt.

He says,

It is not,
good to relieve,
your dirty shoes,
outside the temple,
and carry your,
malicious mind,
into it.
Rather,
it is better,
to carry clear conscience,
in the temple,
to earn approval,
of Bhagwan.

He logically explodes the misconceived myth against the women in his poem "Aurat Aen Akul" "Women and wisdom", that holds women unwise or dimwitted creation. He debunks this negative notion with stellar example of illustrious characters of womenfolk who have got their valour and wisdom acknowledged.

In his poem "Eidoon" "Festivals" the poet demonstrates dignified magnanimity of mind for human harmony in celebration of all festivals in fraternal and friendly manners with participation in all events amicably.

He also suggests not to be forgetful of those unfortunates fellows who suffer poverty and deprivation due to social unevenness.

In his poem "Opra" "The strangers" he expresses his anguish and angst against injustice that has empowered alien grabbers and occupants who have encroached upon our natural rights over our motherland.

Aside from above description, there are many poems of novel themes to comment upon, but I do not like to stand in the way of readers, they are learned and intelligent, so they would be the best judges, critics and evaluators of the worth of this labor of love of the poet.

Jam Jamali **Larkana**

29-3-2010

THE WORTH OF MAN

The worth of man,
appears to be,
a single bullet,
as if
a dog killing drive
were launched
by the municipality.

THE PRICE

Every influential individual,
every leader,
and every person in power,
bears a tag of price.
If,
he doesnot, receive it,
he makes hue and cry,
and shouts a nonsense.
When received,
in a wink of eye,
and in a jiffy,
he alters his stand,
and to him
everything starts looking okay.
In sooth!
every powerful person
has hung a tag
of his worth!

ACTION IS LIFE

Inaction is an emblem of death,
and action is life,
stillness and stagnation
in thought,
is a demise of development,
to keep on moving,
is a step towards destination.
In fact, love is the truth,
hatred is an arrant lie.

A FREE MAN

I am not a bull,
wearing leathern goggles,
to whirl around a well,
I am not a 16th century's slave,
to act as an oarsman,
in a slave ship,
I am not a benighted bride,
sold for marriage,
in return of money,
I am not a serf,
held hostage with family,
to work on a feudal lord 's farm,
I am not a listless laborer,
to work day and night,
in an industry,
of a capitalist,
I am not even
ascetic Gotum,
to remain recluse
from mundane matters.

I am quite conscious of
my problems and rights,
I am a free man!!
I am a free man!!

MALICIOUS MIND

It is not good
to relieve your dirty shoes
outside the temple
and
carry your malicious mind,
into it.
Rather,
it is better,
to carry clear conscience,
in the temple,
to earn approval,
of Bhagwan.

DEDICATED TO THE MAGNIFICENT MORNING

Dedicated;
to the innocent women,
who was humiliated
by a chamberlain
of her home,

to the farmer,
who is being exploited daily,
by his landlord,

to the laborer,
whose rights are encroached,
by an exploiting industrialist,

to the naked children,
who, sitting aside avenue,
are begging for bread,

to the wayfarers
who were waylaid,
in broad daylight,

to the all oppressed people
of the world,
whose voice,
despite having strong strength,
goes unheard,

to the thought,
that would plead for
the helpless humanity,
and

to the magnificent morning
that would one day
certainly dawn.

FESTIVAL

Love, amity and approval,
festivals and Dewali,
enliven life.
Christmas, Holee and the Valentine,
All these days be celebrated.
But,
Sonami, floods and earthquakes,
hunger, unemployment and ailment,
also be kept in mind.
On Dewali an earthen lamp of love be lit,
on Christmas songs of sacrifice be sung,
on Holee colors of affection be sprinkled,
on Valentine day roses be bestowed.
All these festivities be celebrated together.
But,
a few moments be spared for
the poor people,
whose
festivals pass uncelebrated.

BELOVED'S BOND

Ligature of love,
is like a thin thread,
it is soft and soothing,
like a flower.
Beloved's bond,
is like a shade,
it comforts soul,
like a breezy breath.
My love's affection,
is like an ocean,
it is pure and pretty,
like SINDH.

WHAT TO DO OF THEM?

Love, affection and beauty,
revelries, comforts and luxuries,
all are sources of enjoyment.
Indigence, poverty and pauperness,
hunger, misery and unemployment,
all these are calamities.
Bony skeletal,
untreated sick souls,
and undressed kids,
are all realities.
Your fascination and fidelity,
elegance and affection
are spellbindingly attractive.
But,
o beloved!
there are bony skeletal,
bare bodied children,
miserable mothers,
and
uncured poor patients!
what to do of them ?

A WISHFUL THINKING

On the festival of Shive,
beside seashore,
in the temple of Shanker,
by offering
many mounds of milk,
you think wishfully that,
Bhagwan will be
pleased with you.
Is Shanker so selfish,
to let his creatures' ,
stomachs empty,
for appeasement of ,
his hunger ?

UNCERTAINTY

Nobody knows,
when,
in this city,
without provocation,
from unholy hands,
of a savage sniper,
an innocent person,
may bear a bullet,
to perturb peace,
of the city.

A SAPLING OF LOVE

If you
which to let,
the sapling of love,
grow green,
keep it always,
irrigating with,
sweet water of love.

OFFERING ORGANS

She was a daughter,
of some miserable mother,
while dying,
saved lives of
two dying persons,
and
endowed sight,
to two young persons.
by donating her life,
she lay eternal rest;
thus immortalized humanity,
and held its head high.

SERVITUDE

Yes sir!

I am in attendance, sire!

I am at your command, my lord!

if you

once learn,

saying so,

your conscience will slumber,

and your fortune will wake-up.

THE STRANGERS

These flowers are ours,
these gardens are ours,
this earth is ours,
and motherland is ours,
even then,
we have neither any home,
nor a shelter to live in,
it looks as if,
we were strangers,
in our own homeland!

FIRST MAY!

It is a desire
to overstep
the poverty line.
It is a wish,
to fill the hell of hunger,
with a loaf of bread.
It is a dream,
to cover up
bare bodies of naked men.
it is a yearning for,
restoration of health,
of the helpless children.
it is a flutter,
for elimination of an uneven
and discriminatory dispensation.
A struggle for
achieving the all,
is
First May!
First May!

STERILITY

Her eyes were wet,
her face was faded,
and her heart was hurt,
because,
she was childless.
I asked her,
do you have got your,
checkup done?
She said "yes"
I advised her,
for checkup of,
both wife and husband.
She replied "my husband
is not willing for test"
I posed a question to myself,
does infertility not occur
in men?

WOMEN AND WISDOM

As a myth goes,
"women's wisdom
lies in her heel",
if it is so,
what about these women,
like,
Mai bhakhtawar
Motia Choudhary
Laila khalid
Jamila Boopasha
Zoya ana-Toliya
Nighoen Thi Chao ?

The Greatest Wish

When I die, O, my dear,

My body, organs and blood

Bit by bit and drop by drop

Give to some one

Who is needy, has no one

O, my dear,

Give my kidneys to teenagers

Dependent on machines, living a life like beggars

Give my heart to a mother of four

Crying day and night for their gloomy future

Donate my liver to a young man

Who has dreams in his eyes to reach the skies

Give my every tissue and bone,

Be sure I live forever,

O, my dear

Murlidhar

حساس طبيعت ئي ڪنهن فرد ڪي ليکڪ /
شاعر بڻائي ٿي مُرلي جي شاعري بہ نند يپڻ
کان سندس آڱر پڪڙي اڄ هن ڪتاب تائين
پهتي آهي. وقت جي گهٽتائي ڪنهن جو
ڪجھ بہ بگاڙي نٿي سگهي، جي ارادا
مضبوط هجن! ڪنهن ڪنڊ ۾، ڪنهن دوائن
جي نسخي واري پني تي بہ پنهنجو احساس
اُتاري سگهجي ٿو، پنهنجو خيال چٽي
سگهجي ٿو ۽ ان جي موٽ ۾ ملي ٿي هلڪي
هجڻ جي خوشي، تازگي ۽ مرڪ جيڪا هُن
جي شخصيت جو حصو آهي ۽ گهٽن ئي
ماڻهن لاءِ زندگي جي اُميد پڻ.

پشپا ولڀ

ڪراچي
27-03-2010

Price: Rs. 150

پڙهندڙ نسُل . پَ نَ

The Reading Generation

1960 جي ڏهاڪي ۾عبدالله حسين ” اُداس نسلين“ نالي ڪتاب لکيو. 70 واري ڏهاڪي ۾ وري ماڻِڪَ ”لُڙهندَڙ نَسُل“ نالي ڪتاب لکي پنهنجي دورَ جي عڪاسي ڪرڻ جي ڪوشش ڪئي. امداد حُسينيءَ وري 70 واري ڏهاڪي ۾ئي لکيو:

انڌي ماءُ ڄڻيندي آهي اونڌا سونڌا ٻارَ
ايندڙ نسل سَمورو هوندو گونگا ٻوڙا ٻارَ

هر دور جي نوجوانن کي اُداس، لُڙهندَڙ، ڪَڙهندڙ، ڪُڙهندڙ، ٻَرندڙ، ڇُرندڙ، ڪِرَندڙ، اوسيئڙو ڪَندَڙُ، ياڙي، ڪاٺُو، ياڄوڪَڙُ، ڪاوڙيل ۽ وِڙَهندڙ نسلن سان منسوب ڪري سَگهجي ٿو، پَر اسان اِنهن سيني وِچان ”پڙهندڙ“ نسل جا ڳولائو آهيون. ڪتابن کي ڪاڳر تان کڻي ڪمپيوُٽر جي دنيا ۾ آڻڻ، ٻين لفظن ۾ برقي ڪتاب يعنى e-books ناهي ورهائڻ جي وسيلي پڙهندڙ نسل کي وَڌڻ، ويجهَڻ ۽ هِڪ ٻِئي کي ڳولي سَهڪارِي تحريڪ جي رستي تي آڻِڻَ جي آسَ رکون ٿا.

پڙهندڙ نَسل (پَنَ) ڪا بہ تنظيمَ ناهي. اُنَ جو ڪو بہ صدر، عُهديدار يا پايو وِجهندڙ نہ آهي. جيڪڏهن ڪو بہ شخص اهڙي دعويٰ ڪري ٿو تہ پَڪَ ڄاڻو تہ اُهو ڪُوڙو آهي. نہ ئي وري پَنَ جي نالي ڪي پئسا گڏ ڪيا ويندا. جيڪڏهن ڪو اهڙي ڪوشش ڪري ٿو تہ پَڪَ ڄاڻو تہ اُهو بہِ ڪُوڙو آهي.

جهڙيءَ طَرَح وڻن جا پَنَ ساوا، ڳاڙها، نيرا، پيلا يا ناسي هوندا آهن اَهڙيءَ طرح پَڙهندڙ نَسُل وارا پَنَ بہ مختَلِف آهن ۽ هوندا. اُهي ساڳِئي ئي وقت اُداس ۽ پڙهندڙ، بَرندڙ ۽ پڙهندڙ، سُست ۽ پڙهندڙ يا وِڙهندڙ ۽ پڙهندڙ بہ ٿي سگهن ٿا. ٻين لفظن ۾ پَنَ ڪا خُصوصي ۽ تالي لڳل ڪِلَب Exclusive Club نہ آهي.

ڪوشش اها هوندي تہ پَنَ جا سڀ ڪَم ڪار سَهڪاري ۽ رَضاڪار بنيادن تي ٿين، پر ممڪن آهي تہ ڪي ڪم اُجرتي بنيادن تي بہ ٿِين. اهڙي حالت ۾ پَنَ پاڻ هِڪَٻِئي جي مدد ڪَرڻ جي اُصولَ هيٺ ڏي وَٺُ ڪندا ۽ غيرتجارتي non-commercial رهندا. پَنَن پاران ڪتابن کي ڊِجيٽائِيز digitize ڪرڻ جي عَملَ مان ڪو بہ مالي فائدو يا نفعو حاصل ڪرڻ جي ڪوشش نہ ڪئي ويندي.

ڪتابن کي ڊِجيٽائِيز ڪرڻ کان پو ٻيو اهم مرحلو وِرهائڻ distribution جو ٿيندو. اِهو ڪم ڪرڻ وارن مان جيڪڏهن ڪو پيسا ڪمائي سگهي ٿو تہ ڀلي ڪمائي، رُڳو پَنَن سان اُن جو ڪو بہ لاڳاپو نہ هوندو.

ٻَنَن کي کُليل اکرن ۾ صلاح ڏجي ٿي تہ هو وَسَ پٽاندڙ وڏِ کان وَڏِ ڪتاب خريد ڪَري ڪتابن جي ليکَڪَن، ڇپائيندڙن ۽ ڇاپيندڙن کي هِمٿائِن. پر ساڳِئي وقت عِلم حاصل ڪرڻ ۽ ڄاڻ کي ڦهلائڻ جي ڪوشش دوران ڪَنهن بہ رُڪاوٽَ کي نہ مڃن.

شيخ اَيازَ علمَ، ڄاڻَ، سمجهہَ ۽ ڏاهپَ کي گيتَ، بيتَ، سِٽَ، پُڪارَ سان تَشبيهہ ڏيندي انهن سيني کي بَمن، گولين ۽ بارودَ جي مدِ مقابل بيهاريو آهي. اياز چوي ٿو تہ:

گيتَ بہِ ڄڻ گوريلا آهن، جي ويريءَ تي وار ڪَرن ٿا.

... ...

جئن جئن جاڙ وڌي ٿي جَڳَ ۾، هو ٻوليءَ جي آڙ ڇُپن ٿا؛
ريتيءَ تي راتاها ڪن ٿا، موتي مَنجهہِ پهاڙ ڇُپن ٿا؛

... ...

ڪالههَ هُيا جي سُرخ گُلن جيئن، اڄڪلهہ نيلا پيلا آهن:
گيتَ بہِ ڄڻ گوريلا آهن........

... ...

هي بيتُ اَٿي، هي بَم- گولو،
جيڪي بہ ڪٽين، جيڪي بہ ڪٽين!
مون لاءِ ٻنهي ۾ فَرَقُ نہ آ، هي بيتُ بہ بَمَ جو ساٿي آ،
جنهن رِڻَ ۾ رات ڪَيا راڙا، تنهن هَڏَ ۽ چَمَ جو ساٿي آ -

اِن حسابَ سان اٽڃاٽائي کي ڀاڻَ تي اِهو سوچي مَڙهڻ تہ ”هاٽي ويڙهہ ۽ عمل جو دور آهي، اُن ڪري پڙهڻ تي وقت نہ وڃايو“ نادانيءَ جي نشاني آهي.

پَنَن جو پڙهڻ عام ڪِتابي ڪيڙن وانگر رُڳو نِصابي ڪتابن تائين محدود نہ هوندو. رڳو نصابي ڪتابن ۾ پاڻ کي قيد ڪري ڇڏڻ سان سماج ۽ سماجي حالتن تان نظر کڄي ويندي ۽ نتيجي طور سماجي ۽ حڪومتي پاليسيون policies اڻڄاڻن ۽ نادانن جي هٿن ۾ رهنديون. پَنَ نِصابي ڪتابن سان گڏوگڏ ادبي، تاريخي، سياسي، سماجي، اقتصادي، سائنسي ۽ ٻين ڪتابن کي پڙهي سماجي حالتن کي بهتر بنائڻ جي ڪوشش ڪندا.

پڙهندڙ نَسُل جا پَنَ سيني کي **چو، چالاءِ ۽ ڪيئن** جهڙن سوالن کي هر بَيانَ تي لاڳو ڪرڻ جي ڪوشَ ڏين ٿا ۽ انهن تي ويچار ڪرڻ سان گڏ جوابَ ڳولڻ کي نہ رڳو پنهنجو حق، پر فرض ۽ اٽل گهرج necessity unavoidable سمجهندي ڪتابن کي پاڻ پڙهڻ ۽ وڌ کان وڌ ماڻهن تائين پهچائڻ جي ڪوشش جديد ترين طريقن وسيلي ڪرڻ جو ويچار رکن ٿا.

توهان بہ پڙهڻَ، پڙهائڻ ۽ ڦهلائڻ جي اِن سهڪاري تحريڪ ۾ شامل ٿي سگهو ٿا، بَس پنهنجي اوسي پاسي ۾ ڏِسو، هر قسم جا ڳاڙها توڙي نيرا، ساوا توڙي پيلا پن ضرور نظر اچي ويندا.

وڻ وڻ کي مون ڀاڪي پائي چيو تہ ”منهنجا ڀاءُ
پهتو منهنجي من ۾ تنهنجي پَنَ پَنَ جو پڙلاءُ“.
- اياز (ڪلهي پاتم ڪينرو)